

Migoń, Krzysztof

"Adam František Kollár (K 250. výročí narození a 185. výročí smrti)", Michal Eliáš, Martin 1968 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/1, 180-182

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Encyclopedia of Library and Information Science in 18 volumes. Editors: Allen Kent, Harold Lancour, assist. editor: William Z. Nasri. New York Marcel Dekker. Vol. 1. Abbreviations — Associação Brasileira 1968 ss. XII, 676. Vol. 2. Association of American Library Schools — Book World 1969 ss. IX, 707.

W dobie, gdy zakres pracy bibliotekarza poszerzył się o informację naukową opartą na gromadzonej dokumentacji, a ułatwioną przez coraz powszechniejsze stosowanie automatyki — należy z satysfakcją zasygnalizować rozpoczęcie publikowania w Stanach Zjednoczonych osiemnastotomowej *Encyklopedii bibliotekoznawstwa oraz informacji naukowej*. Ukazały się już dwa pierwsze tomy tego niezmiernie pożytecznego wydawnictwa (1968 i 1969).

Dzieło to posiada — wbrew tytułowi — raczej charakter kompendium, zawiera bowiem szereg dość obszernych artykułów (np. t. 1 zawiera zaledwie ponad 200 ha-seł) na tematy związane z bibliotekoznawstwem oraz dokumentalistyką i naukową informacją, uszeregowanych jednak w kolejności alfabetycznej.

Do zespołu doradczego (*advisory board*), składającego się z 32 wybitnych specjalistów, należy 19 Amerykanów, 3 Anglików, Kanadyjczyk, Niemiec, Austriak, Holender, Duńczyk, Rosjanka, Japończyk, 2 Hindusów (w tym słynny Ranganathan, który był przed kilkoma laty w Polsce) oraz Nigeryjczyk. Wydawnictwo posiada zasięg światowy.

Należy podkreślić, że dotychczasowe encyklopedie i kompendia z tej dziedziny obejmowały jedynie bibliotekoznawstwo i — że nawet najobszerniejsza z nich, niemiecka *Lexikon des Buchwesens* (Stuttgart 1952—1956) składała się zaledwie z 4 tomów o łącznej paginacji ok. 1500 stron. Ukazanie się więc tak obszernego dzieła, obejmującego przy tym obok bibliotekoznawstwa naukową informację, z uwzględnieniem przemian, jakie zaszły w metodach poszukiwania źródeł naukowych, ułatwionych automatyką, jest wielkim wydarzeniem w świecie nauki, a w szczególności — w dziedzinie bibliotekarstwa.

Maria Skuratowicz

R. A. Skelton: *Captain James Cook — after Two Hundred Years*. London 1969 Trustees of the British Museum ss. 22, ilustr., mapy.

Broszura zawiera tekst odczytu dra R. A. Skeltona (18 VII 1969 r. w The Hakluyt Society) w związku z dwusetną rocznicą pierwszej podróży J. Cooka dookoła świata, na okręcie „Endeavour” (1768—1771). W charakterystyce postaci Cooka podkreślił autor zwłaszcza jego zasługi jako badacza-hydrografa. Zwrócił też uwagę na wcześniejsze jego prace w zakresie poznania wybrzeży Nowej Fundlandii.

Książeczka jest świetnie wydana, zarówno jeśli idzie o tekst, jak i ilustracje, zaczerpnięte ze źródeł współczesnych Cookowi.

Z. Br.

Michal Eliáš: *Adam František Kollár (K 250. výročiu narodenia a 185. výročiu smrti)*. Martin 1968, Matica Slovenská ss. 55.

Macierz Słowacka przypomniła w niewielkiej książeczce postać osiemnastowiecznego uczonego Adama Franciszka Kollára (1718—1783). Kollár był Słowakiem pochodzącym z okolic Bańskiej Bystrzycy, ale do dzisiaj w literaturze naukowej

uważany jest za Węgra¹. Związany on był przez szereg lat z dworem cesarskim w Wiedniu, w 1777 r. otrzymał od Marii Teresy szlachectwo z tytułem de Keresztén (Keresztényi), a podpisywał się zgodnie z ówczesnym obyczajem „Hungarus — lub Pannonius — Neosoliensis”². Słusznie jednak Słowacy, w trosce o odtworzenie przeszłości kulturalnej i naukowej swego narodu, starannie gromadzą dowody jego pochodzenia i działalności³.

Największe były zasługi Kollára w zakresie historiografii państwa i prawa. Liczne przez niego napisane lub wydane dzieła powstały z inicjatywy dworu cesarskiego i dokumentowały ówczesną rację stanu (np. *Historiae diplomaticae iuris patronatus apostolicorum Hungariae regum libri tres*, 1762, *De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicorum regum Ungariae libellus singularis*, 1764). Jednocześnie zaś Kollár dostrzegał skomplikowane zagadnienia etniczne w państwie i poświęcał im sporo uwagi (*De ortu, progressu et incolatu nationis Ruthenicae in Hungaria*, rkps z 1769 r., *Jurium Hungariae in Russiam minorem et Podoliam, Bohemiaeque in Osvicenssem. et Zatoriensem ducatus explicatio*, 1772). Jako świadomy swej narodowej przynależności Słowak wystąpił w niedokończonym rozprawie *Historiae iurisque publici regni Ungariae amoenitates* (1783); z rozdziałów przedstawiających dzieje Słowacji korzystali później liczni slawiści, np. Józef Dobrovský i Antoni Bernolák.

Kollár opracował i opublikował kilka dzieł innych autorów, np. Piotra Lambecka materiały dotyczące zbiorów biblioteki cesarskiej w Wiedniu, Kaspra Ursyna Veliusa *De bello pannonico libri decem*, Mikołaja Oláha *Hungaria et Atila, sive de originibus gentis Hungaricae* i inne.

W dziejach nauki Kollár zapisał się też jako językoznawca i orientalista⁴. Założył akademię języków orientalnych w Wiedniu, z której wyszli późniejsi wybitni orientaliści Jenisch, Reviczky i Hammer-Purgstall. W 1756 r. przygotował nową edycję gramatyki tureckiej Franciszka Mesgnien-Meninskiego, a rok wcześniej wydał *Saad ed dini scriptoris turcici Annales turcici... usque ad Muradem I...*; w 1778 r. zestawił antologię tekstów perskich wraz z łacińskim przekładem. Interesujące były też rozważania Kollára nad językami i ich pokrewieństwem⁵.

Nie można wreszcie pominąć udziału Adama Franciszka Kollára w organizacji szkolnictwa i reformie pedagogicznej za panowania Marii Teresy. W 1774 r. został on członkiem Studien-Hof-Komission, która miała za zadanie opracowanie projektu organizacji akademii nauk, bibliotek i gimnazjów. Wkrótce przedstawił plan reformy szkół łacińskich niższego stopnia. Osobiście prowadził dwa gimnazja wiedeńskie, sprawował opiekę nad gimnazjami w całym państwie, kształcił bibliotekarzy i archiwistów, prowadził instytut przygotowujący nauczycieli szkół średnich. Największym dziełem Kollára w zakresie organizacji szkolnictwa jest projekt z 1777 r. pt. *Ratio educationis*, przeniknięty ideami oświeceniowymi, będący podstawą systemu szkolnictwa węgierskiego do 1806 r.

Kollár projektował też założenie towarzystwa naukowego, które zajmowałoby

¹ Por. np. J. Reychman: *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w.* Wrocław 1950 s. 152.

² Dzisiejsza Słowacja stanowiła tzw. Górne Węgry i stąd: „Węgier z Bańskiej Bystrzycy”.

³ Por. bibliografię w omawianej publikacji, s. 50—51.

⁴ O jego miejscu w historii turkologii pisze J. Blaškovič: *Die Tradition und die Aufgaben der Turkologie in der Slowakei*. W: *Studia semitica philologica necnon philosophica Ioanni Bakoš dicata*, Bratislava 1965, s. 58—59. W piśmiennictwie polskim Kollár — orientalista wspomniany jest przez Reychmana, jw. s. 101 i 135 oraz w książce tegoż autora *Orient w kulturze polskiego Oświecenia*, Wrocław 1964 s. 258, 264, 313.

⁵ Por. J. Reychman, *Orient...*, s. 258; tenże, *Od wieży Babel do językoznawstwa porównawczego*, Warszawa 1969, s. 95.

się naukami przyrodniczymi, ekonomicznymi i historycznymi. Jego koncepcje organizacyjne i własne badania naukowe wywarły silny wpływ na rozwój nauki węgierskiej i słowackiej przełomu XVIII i XIX wieku.

Krzysztof Migoń

Edward Miller: *Prince of Librarians. The Life and Times of Antonio Panizzi of the British Museum*. London 1967 Andre Deutsch ss. 356, tabl. 4.

Książka ta nie stanowi *vie romancée*, choć koleje losu Antonia Panizziego układały się bardzo romantycznie. Urodzony w 1797 r. — młody prawnik włoski, gorący patriota i liberał, aktywny członek podziemnej organizacji karbonariuszów, skazany na śmierć za swą działalność polityczną, ucieka w 1821 r. z rodzinnej Modeny *via* Austria, Szwajcaria i Francja do Anglii, która od 1823 r. staje się jego drugą ojczyzną. Tam, po kilku latach niedostatku i walki o byt, rozpoczyna w 1831 r. pracę w Londynie, w British Museum, w charakterze skromnego pomocnika bibliotekarza.

W 1832 r. otrzymuje Panizzi obywatelstwo angielskie. W 1837 r. zostaje kierownikiem wydawnictw zwartych, zaś w 1856 r. — dyrektorem Biblioteki British Museum. Dzięki swemu wykształceniu, zdolnościom, pracowitości i niespożytej energii przekształca skostniałą w dawnych formach placówkę, gdzie panował protekcjonizm i amatorszczyzna, placówkę o skromnych zasobach bibliotecznych wynoszących zaledwie 250 tys. woluminów, w instytucję przodującą w Europie z bogatym księgozbiorem obejmującym dorobek kultury w skali światowej. W uznaniu swych zasług zostaje uszlachcony. W 1879 r. kończy swój pracowity żywot.

Na czym polegały zasługi Panizziego w stosunku do British Museum? Przede wszystkim wyjednał w Parlamencie znacznie większe dotacje na zakup księgozbioru, wprowadził w życie przepis o egzemplarzu obowiązkowym (nie przestrzegany uprzednio przez większość firm wydawniczych), poszerzył zasięg nabytków na skalę światową, ze szczególnym uwzględnieniem „americanów”, opracował nowe zasady katalogowania, ujęte w tzw. *Ninety one rules*, przepracował katalog biblioteki, a także dobrał wykwalifikowany personel, przy jednoczesnym podniesieniu rangi społecznej zawodu bibliotekarza. On to również zaprojektował¹ czytelnię mieszczącą się w szklanej rotundzie British Museum, a służącą do dnia dzisiejszego.

Panizzi był nie tylko znakomitym bibliotekarzem i organizatorem, lecz wybitną osobistością, popularną zarówno w Anglii, jak i na kontynencie; był to człowiek o wielkiej kulturze umysłowej, obdarzony przy tym osobistym urokiem, dobry kompan; wszystkie te zalety jednały mu przyjaciół w kołach intelektualnych i politycznych².

Autor publikacji, Edward Miller, pracownik British Museum, oparł się przede wszystkim na materiałach znajdujących się w archiwach instytucji, tj. korespondencji Panizziego z szeregiem znanych osobistości, jak również na kilku biografiami, wydanych głównie w Anglii i Włoszech. Powstała w ten sposób cenna monografia, starannie udokumentowana³, z obszerną bibliografią i szeregiem ilustracji (przeważnie podobizn Panizziego i jego najbliższych przyjaciół).

Autor podchodzi do postaci wielkiego bibliotekarza w sposób obiektywny, nie ukrywając pewnych jego przywar, ale w ten sposób udaje mu się — pomimo naukowego charakteru tej publikacji — nakreślić sylwetkę Panizziego żywą, dobrze podbudowaną psychologicznie. Czyni to lekturę tej książki bardzo atrakcyjną.

Maria Skuratowicz

¹ Szkic odręczny budowli wykonał osobiście, wykonanie zaś powierzył architektowi British Museum.

² Panizzi był związany z liberalnym środowiskiem wigów.

³ Każdy rozdział posiada liczne przypisy źródłowe.